

STUDENTPUBLIKASJONER

FRA INSTITUTT FOR ARKEOLOGI, KONSERVERING OG HISTORIE

HISTORIEFORMIDLING

SERIE 2 NR 4 2015

Universitetet i Oslo IAKH

FORORD

Det er med glede vi presenterer den fjerde utgivelsen av «Studentpublikasjoner fra IAKH». Alle tekstene i denne utgaven er skrevet av studenter som har bestått masteremnet «HIS 4050 - Historieformidling». Disse publikasjonsseriene er «nett-tekster», de vil kun trykkes i digitale format. Den digitale trykkpresse som nå slår igjennom kan komme til å endre vår tids litterære verden like omfattende som bøker fra Gutenbergs boktrykkeri endret sin samtid.

Masterstudentene på historie har fått rom til å vise sine formidlingsevner og den sjansen har mange av studentene tatt godt vare på. Med faglig dyktighet har de realisert en av Universitets viktige roller i samfunnet, nemlig å kommunisere den kunnskapen vi skaffer oss gjennom studier og forskning. Tekstene i denne publikasjonen er et utvalg av studentarbeidene fra våren 2015.

Masteremnet «Historieformidling» ble undervist første gang vårsemesteret 2012. Det ble opprettet på initiativ av daværende undervisningsleder professor Tor Egil Førland. Universitetslektor John McNicol har utviklet emnet og

Plakat laget av kunstneren David Souter, (1862-1935). Public domain

har undervist i emnet alle de første seks semestrene. Vi er begeistret over at emnet i 2014 ble hedret med [«UiOs læringsmiljøpris for 2014»](#).

I løpet av syv semester har 224 studenter bestått emnet. Emnet har gitt studentene mulighet til å arbeide med sine faglige problemstillinger rettet mot formidling. Studentene har skrevet kronikker, tekster og quiz`er til Norgeshistorie på nett og laget podcaster. De har lyktes spesielt godt med å få sine formidlingstekster på trykk i media. Gjennom emnet har hele 87 tekster hittill havnet på trykk i nasjonale media, lokale media og i e-bøkene. Det er 39% av studentene, en god uttelling. De har selv hatt ansvaret for kontakt med media og har med sin formidling bidratt til det offentlige ordskiftet. Slike studenter er instituttet stolte av å utdanne.

Studentpublikasjonene fra emnet "Historieformidling" blir publisert i to serier. Serie 1 lages med Apple-programvaren «iBooks Author». Denne er lesbar på iPad`er, iPhone 6 og på

OS X 10.9 og nyere for bærbare og stasjonære Mac`er. Studenttekstene i Serie 1 er utvidet med bilder, interaktive kart, videoer og podcaster. Publikasjonene skal være fritt

tilgjengelig, men selv om Serie 1 vil være kostnadsfri for brukeren vil den være avhengig av Apples plattform. Derfor vil studentpublikasjonene også publiseres i open access format. Serie 2 blir publisert i Epub-formatet, mobi-formatet og i PDF. Publikasjonene vil være nedlastbare fra iTunes (serie 1) og DUO ved UiO (serie 2). Det er mange som har bidratt til denne publikasjonen.

Jeg vil takke Norgesuniversitetet for støtte til prosjektet om å utvikle emner ved IAKH som tar i bruk digitale læringsmidler. Alle som har bidratt med undervisning i emnet har hjulpet studentene noen steg på veien. Til sist vil jeg rette oppmerksomheten mot studentene som har lyktes så bra med sin formidling.

Universitetslektor John McNicol
Emneansvarlig HIS 4050 Historieformidling

Studentpublikasjoner fra IAKH

Serie 2 nr 4 2015

Historieformidling

Publikasjonen er utgitt med støtte fra Norgesuniversitetet og Institutt for arkeologi, konservering og historie ved Universitetet i Oslo.

Illustrasjoner

Vi ønsker å takke de institusjoner som har bistått med vederlagsfrie bilder; Fram-museet, Wikimedia Commons samt bilder og illustrasjoner til fri ikke-kommersiel bruk gjennom Public Domain og Creative Commons.

Forside: «*Bombardment of Algiers by Lord Exmouth in August 1816*» Maleri fra 1820 av Thomas Luny, Wikimedia Commons.

Redaksjon

Idé, ansvarlig og utforming: John McNicol

Kontakt

Studentpublikasjoner fra IAKH, c/o John McNicol

Universitetet i Oslo, IAKH,

Pb. 1008 Blindern 0315 Oslo

1

PALESTINERNE RETTMESSIGE KRAV

Masterstudent i historie Mia
Hveem:
«Anerkjennelsen av Palestina vil
være et gjennombrudd i norsk
Midtøsten-politikk»

«Soldier in old Hebron». Bilde fra Wikimedia Commons

MIA HVEEM

Palestinernes rettmessige krav

I april 2015 avsluttet Jonas Gahr Støre første dag av Arbeiderpartiets landsmøte med å åpne for anerkjennelse av en palestinsk stat.

Anerkjennelsen av Palestina vil være et gjennombrudd i norsk Midtøsten-politikk. Lenge har Norge holdt fast ved ideen at anerkjennelse av en palestinsk stat ikke vil skje før en fredsavtale er i boks. Om dette er rester fra tiden som Israels bestevenn, eller om ideen fikk et så fast grep under Osloprosessen i 1993 at vi ikke har klart å gi slipp, er vanskelig å si. Det viktige er at vi har kommet på bedre tanker. Å anerkjenne Palestina vil vise at i konflikten mellom Israel og Palestina, står ikke den enes rettigheter over den andres. Både Israel og Palestina har rett til å eksistere.

Den israelske ambassadøren Raphael Schutz' misnøye til forslaget om anerkjennelse var å forvente. På samme dag som Arbeiderpartiets landsmøte, gav Schutz i en kommentar til NTB, en advarsel til partiet. Schutz mener det er et alvorlig feilgrep å anerkjenne Palestina. Samtidig som han uttrykker støtte til «en palestinsk stat som kan leve fredelig side om side med Israel», mener han at norsk anerkjennelse vil undergrave fredsarbeidet og gi «et falskt inntrykk hos palestinerne om at de kan nå sine mål uten å forhandle med Israel». Som Israels stemme i Norge, påpeker han at dette også er det israelske perspektivet.

Israel har snedig unngått opprettelsen av en palestinsk stat i lang tid. I 2003 utarbeidet USA, EU, FN og Russland Veikartet for fred, en plan som skulle gjøre slutt på Israels okkupasjon og sørge for opprettelsen av en demokratisk palestinsk stat. Israel fryktet utkommet av denne planen. I stedet gjennomførte de en full tilbaketrekning fra Gazastripen mellom 17. august og 12. september 2005. Med dette nøytraliserte de Veikartet for fred, og hadde som mål å hindre et videre politisk arbeid med palestinerne. Dette bekreftet Dov Weislass, rådgiver for daværende statsminister Ariel Sharon, i et intervju i Haaretz 6.oktober 2004 hvor han uttalte at «betydningen av tilbaketrekningen er å fryse

fredsprosessen. Og når du fryser prosessen, forhindrer du etableringen av en palestinsk stat, og du forhindrer en diskusjon om flyktninger, grenser, og Jerusalem.»

Israels tilbaketrekning fra Gaza ble møtt av hyllest i verdenssamfunnet. Planen ble framstilt som et eksempel på Israels iherdige innsats for fred. Israels unilaterale beslutning ble akseptert, og dermed legitimert, av det internasjonale samfunnet. I virkeligheten var Israels tilbaketrekning fra Gaza kun en videreføring av jernkontrollen over området, uten det ansvaret for befolkningen som en okkupasjon krever. Ved å beholde full kontroll over grenseovergangene, kystområder og luftrommet i Gaza, samt retten til forebyggende militære tiltak mot trusler fra Gazastripen, beholdt Israel i virkeligheten full kontroll over området og menneskene som lever der.

Forholdet mellom Israel og Palestina er preget av asymmetri. Israel, som den sterke parten, legger et enormt press på de

palestinske representantene i forhandlinger mellom partene. Palestinerne presses gang på gang til å oppgi sine krav, og gi større og større innrømmelser til Israel. Dette skjedde under Osloprosessen, og er et gjennomgående tema i alle

forhandlinger fram til i dag. Og slik Norge, som 'upartisk' mekler, var tilbøyelige til å gi sin fulle støtte til israelernes tøffe krav i 1993, har USA så å si gitt Israel frie tøyler i enhver forhandlingssituasjon siden.

Om Norge velger å anerkjenne Palestina, går vi inn i en lang rekke av land som har tatt dette valget. 135 land har så langt gitt sin støtte til en palestinsk

stat. Blant disse er Storbritannia, Spania og Frankrike, med sine symbolske og uformelle anerkjennelser. I norske medier fikk spørsmålet oppmerksomhet da Sverige 30.oktober 2014 vedtok å anerkjenne staten. I Norge vil anerkjennelsen gå inn i en lang utvikling i norsk Midtøsten-politikk. Fra å utelukkende støtte Israel, slik kun en bestevenn kan, ble Norge fra 1980-tallet i økende grad bevisst det palestinske folks rettigheter.

*« Israel har snedig
unngått opprettelsen av
en palestinsk stat i lang
tid»*

International Solidarity Movement activists writing graffiti on the separation wall, Ni'lin. Creative Commons 3.0

Hvis Norge tar valget om å anerkjenne det palestinske folkets rettmessige krav om en stat, men likevel fortsetter å være «venn av begge folk, både israelere og palestinere», slik Støre uttrykte på landsmøtet, vil vi bevege oss nærmere den upartiskheten som var forventet av oss under Osloavtalen. Samtidig stiller vi oss inn i rekken av land som kan sette et økt press mot Israel under forhandlingene. Jo flere som anerkjenner en palestinsk stat, jo større press kan settes mot

Israel for å akseptere det innlysende: en stat, et hjem, for det palestinske folket.

Forhandlingene mellom Israel og Palestina trenger desperat en likestilling av forholdet mellom de to partene. Den asymmetriske maktbalansen mellom de to kan ikke vedvare. Det er viktig at verdenssamfunnet viser det palestinske folket den støtten de fortjener. Det må gjøres klart og tydelig at internasjonale regler også gjelder for Israel og at okkupasjonen av de palestinske territoriene må få en slutt. Om det jødiske folket hadde rett på et hjemland i 1948, så har også palestinerne den samme retten. Vi må åpenlyst stå fram og rope ut: palestinerne har rett til Palestina!

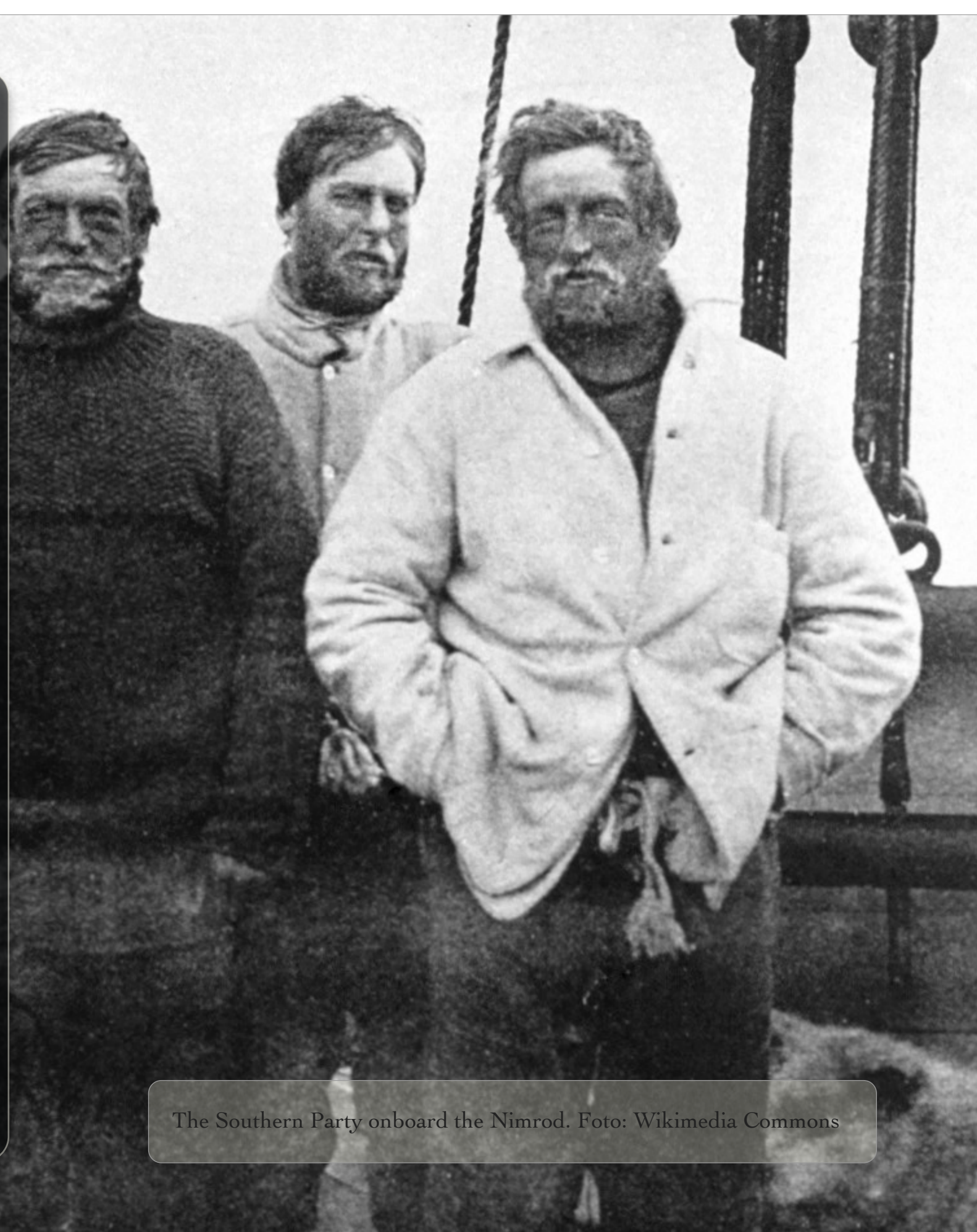
Mia Hveem er masterstudent i historie ved Universitetet i Oslo. Hun arbeider med problemstillinger knyttet til Palestina. Denne kronikken var på trykk i Dagsavisen 22. april 2015.

POLARHELTER I SKYGGEN

« Årsaken til at personer som han har kommet i polarhistoriens skyggedal, er at fokuset ofte har vært på eventyr og ikke på vitenskap »

skriver Bjørn Emil Skogstad
masterstudent i historie og pol-
ekspedisjonfantast.

The Southern Party onboard the Nimrod. Foto: Wikimedia Commons

Polarhelter i skyggen

Man kan jo spørre seg i ettertid hva verden tjente mest på; Harald Ulrik Sverdrups forskning om bord på «Maud» eller Roald Amundsens norske flagg på Sydpolen? Det er kanskje på tide at personen Harald Ulrik Sverdrup og vitenskapen får sitt museum.

Vollen i Asker var på begynnelsen av 1900-tallet sentrum for båtbygging. Der Colin Archer og Larvik kan hylles for «Fram», kan Christian Jensen og Vollen i Asker hylles for «Maud». Med realiseringen av prosjektet «Maud returns home» blir muligens Vollen et maritimt senter med polarhistorisk sus på høyde med Bygdøyenes noen kilometer unna. «Maud» som skulle realisere Fridtjof Nansens plan fra 1893 om en drift over Nordpolen, endte opp som et canadisk transportskip og radiostasjon inntil skipet sank i 1930 i Cambridge Bay. Restene av skipet med dronningnavnet er likevel på vei hjem til Vollen. Det var Roald Amundsens som fikk «Maud» bygget, men er det «Chefen» som burde feires

ved «Maud» hjemkomst? Nei, jeg mener at vitenskapsmannen Harald Ulrik Sverdrup må stå i sentrum.

Fridtjof Nansen, Otto Sverdrup og Roald Amundsen hadde ikke utrettet sine bragder uten lojale hjelpere. Harald Ulrik Sverdrup var en slik hjelper. Årsaken til at personer som han har kommet i polarhistoriens skyggedal, er at fokuset ofte har vært på eventyr og ikke på vitenskap. I triumfferden

Harald Ulrik Sverdrup. Takk til Frammuseet for foto

ned mot Christiania med «Fram» i 1896 ble Nansen hyllet som eventyrer av tusener, og ikke som forsker. Det var imidlertid forsker han var. I likhet med Nansen dedikerte Harald Ulrik Sverdrup flere år til forskning i isen. Sverdrup gjorde store oppdagelser innen oseanografi. Han bidro også i humanitært arbeid etter polarekspedisjonene. Spørsmålet som burde stilles, er hvorfor det har vært mer naturlig å fremstille Nansen som polarhelten over alle, når han, som

Harald Ulrik Sverdrup først og fremst var drevet av vitenskapen, og ikke eventyrlysten?

I motsetning til «Fram» ble «Maud» innredet som en lystyacht. Amundsen selv skal ha trodd han skulle på bryllupsreise ved synet av sin luksuriøse lugar. Motorrommet hadde et imponerende rørsystem som minte Amundsen mest om et moderne ølbryggeri. Etter hvert ble skipet omgjort til et flytende laboratorium. Sverdrup hadde ansvaret for det vitenskapelige arbeidet og foretok målinger av jordmagnetisme, atmosfærisk elektrisitet, værforhold, isformasjoner og nordlys i flere år. Ekspedisjonen må ha vært frustrerende for samtlige, inkludert «Chefen». Utskiftninger, overvintringer og dårlig økonomi gjorde flere gråhåret, fra den stolte avskjeden i 1918 til den beskjedne hjemkomsten uten «Maud» i 1925.

Harald Ulrik Sverdrups arbeid reddet i ettertid mye av Amundsens ære. Der Amundsens forlot «Maud» og sitt mannskap, fortsatte Sverdrup sitt lojale arbeid i drivisen. Løftet til «Chefen» skulle holdes. Arbeidet var suksessfullt og vises i Sverdrups senere professorat, jobben som direktør ved Scripps Institution of Oceanography i California, og senere som direktør for Norsk Polarinstitutt. I 2015 er det 90 år siden «Maud» måtte avbryte sin

ekspedisjon. En vitenskapelig tokt som på mange måter ikke har fått den oppmerksomheten den har fortjent. Når prosjektet «Maud returns home» til sommeren går i gang med sitt arbeid må synet vårt endres. For man kan jo spørre seg i ettertid hva verden tjente mest på; Harald Ulrik Sverdrups forskning om bord på «Maud» eller Roald Amundsens norske flagg på Sydpolen?

Det er kanskje på tide at personer som Harald Ulrik Sverdrup og vitenskapen får sitt museum. For snart er «Maud» på vei hjem til Vollen etter sin lange ferd.

Bjørn Emil er masterstudent i historie ved Universitetet i Oslo. Hans lidenskap for polhistorie har ført han til jobb på Fram-museet. Kronikken sto på trykk i Asker og Bærum Budstikke 20. mars 2015.

FAREN SOM BLIR NEGLISJERT

«Vi kan derfor ganske enkelt ikke tillate oss å slå oss til ro med PSTs vurderingdenne gangen.»

hevder Lasse Lømo Ellingsen masterstudent i historie som skriver om høyre-ekstreme grupperinger.

Svenske nynazister i Svenska motståndsrörelsen demonstrerer på nasjonaldagen 6. juni, «svenska flaggans dag», i 2007. Politiet eskorterer opptoget for å forhindre voldelige sammenstøt mellom nazister og antirasister. Bilde fra Wikimedia Commons

Faren som blir neglisjert

Vi kan ikke uten videre slå oss til ro med PSTs vurdering. De høyreekstreme miljøene i Norge vil i liten grad utgjøre noen trussel i året som kommer sier PST. Det har vi hørt før.

I PSTs trusselvurdering for 2015 påpekes det at den norske høyreekstremismen ikke vil utgjøre en stor trussel i året som kommer, men at det forventes en høyere aktivitet i enkelte miljøer. Denne situasjonen er ikke unik i norsk historisk sammenheng. Men både på 60- og 70-tallet, og senest forut for terroren 22. juli 2011, lot politiet seg imidlertid distrahere av andre samfunnstrusler og høyreekstremismen ble neglisjert. Vi kan derfor ganske enkelt ikke tillate oss å slå oss til ro med PSTs vurdering denne gangen.

Nasjonal Ungdomsfylking

I 1968 ble Nasjonal Ungdomsfylking (NUF) stiftet, en organisasjon som skulle bli svært sentralt i utviklingen av norsk nynazisme. NUF sprang ut av ungdomsredaksjonen i avisen Folk og Land, organet for tidligere NS-medlemmer og landssvikdømte. Det var et knippe ungdommer, eller "nasjonalrevolusjonære", som sto bak stiftelsen. Dette var gutter som ikke selv hadde opplevd nazismen under krigen, men som likevel hadde overtatt mye av tankegodset. I Folk og Land fikk nynazistene inspirasjon fra den eldre garde og de fikk muligheten til å påvirke avisens ideologiske profil. Resultatet ble en kraftig endring i den redaksjonelle linjen. NUF fikk sitt eget organ og selv de gamle nazistene syntes ungdommen gikk for langt i sin nynazistiske propagandavirksomhet. NUF var ingen homogen gruppe. Likevel nådde de lenger ut enn noen høyreekstrem bevegelse hadde klart siden Nasjonal Samlings tid. Utover på 70-tallet trappet de opp aktiviteten. De engasjerte seg i studentpolitikken, delte ut løpesedler og hang opp plakater med påskrifter som "Vern om din rase". Samtidig ble miljøet bedre organisert og ble stadig oftere omtalt i media. Kontakten med utenlandske medlemsfeller ble også styrket.

og den svenske fascist Per Engdahl kom blant annet på besøk til Oslo for å holde foredrag.

Til tross for det økte aktivitetsnivået viet imidlertid Politiets Overvåkingstjeneste (POT) miljøet nesten ingen oppmerksomhet. NUF ble for første gang tatt med i POTs årsoversikt i 1971, men der ble det konkludert med at miljøet ikke representerte noen trussel. De hadde "få tilhengere" og var "betydningsløse". Dette var en grov feilvurdering. I årene som fulgte skulle NUF-miljøet både utgjøre en trussel for allmennheten samt sette dype spor etter seg i de høyreekstreme miljøene i Norge. Den økende aktivismen var i all hovedsak den nye "føreren" Erik Blüchers verk. Hans energiske pågangsmot og medieteft at han til tross for sin unge alder tidlig markerte seg som en lederfigur i det nynazistiske miljøet (en posisjon han for øvrig delvis fremdeles har). Han klarte noe nazistene i resten av Europa ikke fikk til, å samle alle de nynazistiske fraksjonene i én felles organisasjon.

Et nytt parti

Denne nye organisasjonen, eller partiet som de selv kalte det, ble stiftet 10. oktober 1975 og fikk navnet Norsk Front

(NF). Partiet tok samtidig over for NUF som ble lagt ned. Målet om å stille til stortingsvalg ble aldri nådd, men NF skulle likevel få stor innflytelse i høyreekstreme kretser. Også etter at navnet ble endret til Nasjonalt Folkeparti i 1979. Deres nynazistiske propaganda, den anti-kommunistiske og anti-demokratiske agitasjonen, samt den romantiske voldsforherligelsen ledet frem til det som gjerne kalles den første voldelige perioden i det norske nynazistmiljøet (den andre var på 90-tallet).

Fra slutten av 70-tallet og frem til midten av 80-tallet var det flere alvorlige voldsepisoder i Norge som enten var utført eller inspirert av NF. I tillegg til flere drapsforsøk og sprengninger forekom blant annet bomberkastingen mot 1.mai-toget i Oslo i 1979, Hadelandsdrapene i 1981 og bombingene av Nor-Moské på Frogner i 1985. Kombinasjonen av ekstrem ideologi, voldsromantisering og tilgang på våpen var en kruttønne som til slutt måtte sprenges. Tilfeldigheter gjorde at ikke flere liv gikk tapt. Samfunnet kan trues av flere krefter samtidig

Hva kan vi så lære av denne historien? Først og fremst er den en påminnelse om at samfunnet kan trues av flere krefter samtidig. På 60- og 70-tallet var det hovedsakelig

venstresiden som var i søkelyset. Sovjetiske spioner, NKP og AKP(m-l) ble sett på som de største truslene mot demokratiet og det var disse elementene POT og samfunnet for øvrig anså det som viktigst å følge med på. Først etter 1.mai-bombene i 1979 forsto man at også den ekstreme høyresiden hadde potensial til å utøve grov vold og terrorisme, og fokus ble gradvis flyttet over dit i løpet av 80-tallet. Dette var i seneste laget.

Også i dag har vi krefter i samfunnet, i form av ekstreme og voldelige islamister, som representerer en trussel og som i aller høyeste grad må vies stor oppmerksomhet. Men la oss likevel ikke la denne trusselen gjøre oss blinde for andre destruktive krefter. Fra slutten av 60-tallet vokste det frem et høyreekstremt miljø i Norge som fikk utfolde seg i alt for stor grad nettopp fordi et annet miljø ble oppfattet som farligere.

Denne feilen må vi ikke gjenta

Videre påpeker PST at det fremdeles er enkeltpersoner uten tilknytning til de organiserte miljøene som utgjør den største trusselen for vår sikkerhet. Disse personene kan imidlertid la seg inspirere av de organiserte miljøene og dette kan være det avgjørende skrittet fra idé til handling. Tilsvarende

påvirket, inspirerte og trakk NF til seg personer som var kapable til å ta det siste skrittet. Å bekjempe organiserte grupper tidlig er med andre ord viktig for å bekjempe potensielt farlige enkeltaktører. Dette er også viktig selv om miljøene er små, deres eksistens alene kan være inspirasjon nok.

Situasjonen i dagens Norge er selvfølgelig forskjellig fra situasjonen på 60- og 70-tallet, men skal vi bekjempe høyreekstremismen må alle verktøy benyttes og historien er ett av de viktigste vi har. Den forteller oss at vi aldri må undervurdere høyreekstremismen og vi kan derfor ikke uten videre slå oss til ro med PSTs vurdering.

Lasse Lømo Ellingsen er masterstudent i historie ved Universitetet i Oslo. Kronikken sto på trykk i Dagsavisen 24. mars 2015. Lasse ble deretter fanget opp av NRK -P2 og deltok i sendingen til *Ekkø* 28. april 2015.

KOLLEKTIVT LANDSSVIK

«Det var ikke nødvendigvis slik at alle medlemmene til Nasjonal Samling (NS) hadde ytt fienden bistand under andre verdenskrig.»

skrev masterstudent i historie Marie Josefine Kullerud i Hamar Arbeiderblad. Det skapte debatt.

Fra Værnes flyplass 23. april 1940. Foto fra Bundesarchive under Creative Commons.

Kollektivt landssvik

Landssvikerarkivet åpnet i januar i år. De som ønsker å lete etter familienavnet bør legge skammen til side og se på landssviksakene med et kritisk blikk. Det var ikke nødvendigvis slik at alle medlemmene til Nasjonal Samling (NS) hadde ytt fienden bistand under andre verdenskrig.

London-regjeringen vedtok flere provisoriske anordninger for å effektivisere det planlagte rettsoppgjøret. Landssvikanordningen av 15.desember 1944 reviderte og samlet straffebestemmelsene om landssvik. Anordningen skulle straffe de mildere former for landssvik, i hovedsak NS-medlemskap. Straffen var høye bøter og tap av allmenn tillit. Landssvikanordningen straffet NS-medlemmer kollektivt, uavhengig av sine handlinger og hvilken posisjon de hadde hatt i partiet. Resultatet var at nesten 20.000 nordmenn ble dømt for landssvik som følge av rettsoppgjøret, 29.000 fikk kun forelegg. I Hedmark ble

totalt 3542 personer straffefelt, hele 3355 av disse var fra distriktene.

Hedmark var et av fylkene hvor NS sto sterkest, og spesielt bønder sluttet seg til partiet. Det er viktig å understreke at NS var et lovlig parti helt frem til den provisoriske anordningen av 22.januar 1942, da opprettholdelse av medlemskap eller innmelding etter 8.april 1940 ble forbudt. Hedmarkinger meldte seg inn i partiet av forskjellige grunner. Noen var ideologisk overbevist, tyskervennlige eller ønsket å følge Vidkun Quisling videre fra Bondepartiet til NS. Andre så muligheten til

- Norge var okkupert av Tyskland fra 9.april 1940 til 8.mai 1945. Landet ble styrt av Reichkommisar Terboven og det norske partiet Nasjonal Samling med Vidkun Quisling som leder. Den norske regjeringen var i eksil i London.
- Landssvikanordningen av 15. Desember 1944 tok sikte på å samle straffe-bestemmelsene om landssvik.
- Mange av medlemmene i Nasjonal Samling var passive medlemmer. Det vil si medlemmer uten politiske verv eller som ikke deltok i partiets arbeid på andre måter.
- Landssvikanordningen gjorde det mulig å straffe også de passive medlemmene, da medlemskap i seg selv var forbudt.
- Landssvikanordningen har blitt kritisert for å stride mot Grunnlovsparagraf 97 som sier at ingen lover skal ha tilbakevirkende kraft.

å få sentrale politiske stillinger i lokalsamfunnet, eller fryktet at disse ville bli tatt over av tyskere om de ikke selv meldte

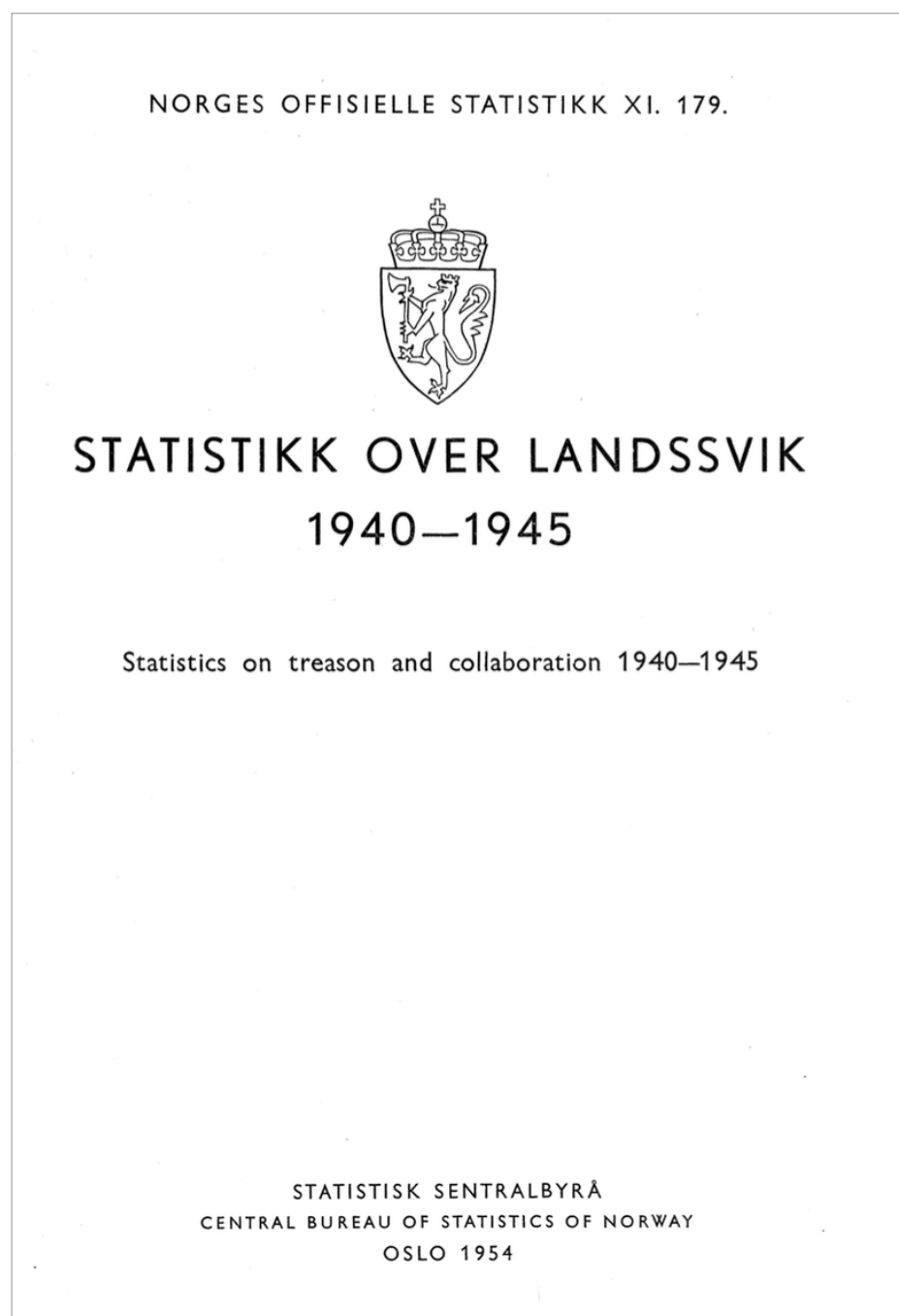
seg inn. Flere ønsket fordeler som kun medlemskap kunne innfri, som tilgang på radio.

Motivasjonen for å melde seg inn varierte, men faktum er at de fleste nordmenn med NS-medlemskap var passive medlemmer. Disse opplevde også å bli dømt for landssvik. Gjennom å gjøre medlemskap ulovlig spilte det liten rolle om man var et passivt medlem eller hadde sittet i NS sin regjering, man ble uansett stemplet som landssviker av sine medborgere. Mange av de som ble dømt til tap av allmenn tillit

opplevde å bli satt utenfor lokalsamfunnet både økonomisk, sosialt og politisk etter krigen.

Ofte ble de passive NS-medlemmene kritisert kraftigere av lokalsamfunnet enn de som hadde hatt høye posisjoner i partiet.

Landssvikanordningen ble i perioden etter krigen utsatt for juridisk kritikk. Anordningen ble ikke kunngjort på vanlig måte, og var derfor ukjent for store deler av den norske befolkningen da Norge ble frigjort i 1945. Mange NS-medlemmer opplevde derfor å bli arrestert etter brudd på en lov de ikke hadde kjennskap til. Anordningen har spesielt

Statistisk sentralbyrås oversikt over landssvik fra 1954.

blitt kritisert for å stride mot Grunnlovsparagraf 97, som sier at ingen lover skal ha tilbakevirkende kraft. Den hadde heller ikke vært nødvendig for rettsoppgjøret da det allerede var lover for landssvik i Grunnloven.

Okkupasjonstiden var preget av usikkerhet, stram økonomi, begrenset informasjon fra London-regjeringen, nazistisk propaganda og nærmest ikke-eksisterende ytringsfrihet. NS-medlemmer ble dømt etter en veldig omdiskutert anordning, mange uten å ha gjort noe annet ulovlig enn å melde seg inn i et politisk parti. De som velger å lete i landssvikarkivet etter kjente navn bør derfor ha dette i bakhodet. Ikke alle NS-medlemmer fortjener å bli dømt på nytt.

Marie Josefine Kullerud er lektorstudent i historie ved Universitetet i Oslo. Hennes kronikk om landssvikanordningen var på trykk i Hamar Arbeiderblad 14. april 2015. Denne skapte debatt og historiker Arnfinn Moland skrev et svar i HA 15. april med tittelen «Det gis kun en vei, og den går over NS». Marie Josefine fulgte opp med tilsvaret «Problemstillingene er fortsatt viktige» på trykk den 17. april.

5

KLISTERFØRE OG RAUDE KROSSAR - 150 ÅR I NOREG

«målet skulle vera at desse
hjelpekorpsa skulle arbeide ut ifrå
humanistiske grunntankar om
medmenneskelegheit og
forbrødring»

skriv masterstudent i historie
Gudrun Bøthun.

Plakat laget av kunstneren David Souter, (1862-1935). Wikimedia Commons

Klisterføre og raude krossar

No har påskefreden senka seg, påskelammet er ofra og kvitlauksmarinert, og Hallingskarvet ligg der med majestetisk ro og ventar på å knekka sjølvbiletet til marsipanfeite påsketuristar på veg opp den siste skrenten til Lordehytta.

Men midt i blant oss går nokre menneske som har viktigare ting å tenkja på, som veit at påsken bringar med seg meir enn smelta kvikklunsj og klisterføre. Eg snakkar sjølv sagt om alle dei som brukar påsken til å vera i beredskap for Røde Kors sitt hjelpekorps. Per dags dato er det rundt 13.000 medlemmar i hjelpekorps, og om lag 7000 av desse er i beredskap døgeret rundt.

Det er mange som takknemleg har vorte redda av hjelpekorps sine mannsskapar når fjellet har skrudd av puddersjarmen og sleppt laus kreftene sine. Stort sett går det heldigvis bra, og skremte skiløparar kan returnera til ein påskeidyll som er svært langt frå den situasjonen som rådde den gangen spira til Raudekrossen som organisasjon oppstod.

Sjølv om det kan vera fjernt å tenkja på har nemleg den største frivillige organisasjonen i Noreg røter som strekkjer seg langt ut frå det norske påskefjellet. Ideen som starta det heile kom nemleg då sveitsaren Henry Dunant (merk deg dette namnet om du ikkje kan det frå før, det kjem nok i Se & Hørs påskequiz) var på reise i Lombardia i Italia i 1859. Der hamna han midt oppi eit enormt slag mellom Keisar Napoleon III og Franz Josef av Austerrike. Rundt 300.000 mann kjempa i slaget, og etter at kampen var over låg det igjen 40.000 skadde menneske på slagmarka. Lokale kvinner hjalp dei få legane i området med å behandla dei skadde, men det var stor mangel på organisert hjelp. Dunant deltok i arbeidet med å hjelpe dei skadde, han organiserte den lokale befolkninga i landsbyen Castiglione i det ein no til dags kanskje ville ha kalla for «hjelpeteam», og skaffa 10.000 menn vatn, mat og stell. Dunant beit seg merkje i eitt

særtrekk hjå hjelparane sine: Dei sa seg villige til å hjelpa utan å spørja om kva nasjonalitet dei såra høyrde til. Når slaget var slutt var dei tutti fratelli, dei var alle brør.

Minna frå Lombardia og krigens herjingar plaga Dunant i tida framover. Kvifor var det ingen form for organisert hjelp som stod klar ved krigens slutt? Han skreiv ei bok kor han fortalde om krigens grufulle natur og den manglande hjelpa til dei skadde, og lanserte i boka tanken om at alle menneske har ei plikt til å hjelpa sine medmenneske, uavhengig av faktorar som nasjonalitet, religion og politiske overtydingar. Ein fiende som var såra var ikkje lengre ein fiende, men eit medmenneske som hadde krav på hjelp. Samstundes kom han og opp med eit forslag: Kva om ein hadde frivillige hjelparar ståande klare i fredstid til å hjelpa dei trengande i krise og krig? Desse skulle vera nøytrale aktørar i eventuelle konflikhtar, målet skulle vera at desse hjelpekorpsa skulle arbeide ut ifrå humanistiske grunntankar om medmenneskelegheit og forbrødring. Han trykte opp

*« Dei sa seg villige til å hjelpa
utan å spørja om kva
nasjonalitet dei såra høyrde
til. Når slaget var slutt var dei
tutti fratelli, dei var alle brør »*

boka sjølv og sende den til generalar, statsleiarar og leiande røyster i samfunnsdebatten. Tankane hans fekk gjenklang i

filantropiske og humanistiske miljø, og råka ved det dårlege samvitet til fleire statsleiarar og fyrstar. Temaet blei diskutert i heile Europa, og Dunant fekk med seg fleire meningsfellar, blant anna den sveitsiske advokaten Gustave Moynier. I 1863 fekk dei sett ned ei arbeidsgruppe, og den første Genève-komiteen var skapt.

Genève-komiteen klarte å kalla saman representantar frå fleire europeiske statar til ein privat konferanse. Saman vedtok dei at regjeringane skulle garantera at militært medisinsk personell og deira frivillige hjelparar skulle få arbeida fritt i krigssonar, og at dei skulle bli anerkjende som nøytrale av dei stridande partane. I tillegg skulle ein forsøkja å oppretta hjelpekomitear i kvar enkelt europeisk hovudstad. For at ein skulle kunne kjenne desse igjen måtte dei merkast med armbind med eit symbol, og den raude krossen på kvit bakgrunn, det motsette av det sveitsiske flagget, blei valt. Kort tid etter braut det ut krig mellom Danmark og

Preussen, og for første gang kunne ein sjå hjelpearbeidarar med dei raude krossane på armen i aksjon på slagmarka. Det var her namnet «Røde Kors» dukka opp. Nytteverdien av hjelpekomiteen var umogleg å oversjå, sjølv om danskane (som strengt tatt var offer for eit fiendtleg angrep) reagerte ein del på at hjelpemannskapa ikkje fordømte angrepet Danmark hadde blitt utsett for, men i staden tviheldt på sin nøytralitet.

I spora etter den dansk-preussiske krigen vart den første offisielle Genève-konferansen halden, og Genève-konvensjonen blei vedteken i 1864. Dunant, stakkar, fekk ikkje vera med på denne konferansen, som jo i stor grad bygde på hans engasjement og tankegods, for den meir nøkterne advokaten Moynier meinte at Dunant var i overkant høgtflygande med alle sine romantiske idear om forbrødring og internasjonalisme. Heldigvis har han fått si del av æra i ettertid likevel.

No tenkjer du kanskje at det er ganske langt ifrå Genève til Påskefjellet, og at du er litt usikker på kva eg eigentleg har lyst til å formidla, men det er ein påskegul tråd her. Dei grunnleggjande tankane bak Raudekrossen sitt arbeid er nemleg tanken om at enkeltmenneske har ansvar for å hjelpa

menneske i naud. Om du er såra i strid eller bortgått i fjellheimen så er det heldigvis ganske sannsynleg at det finst nokre menneske i nærleiken som har denne grunntanken sitjande djupt i ryggrada, som er villige til å ofra påskefreden for å hjelpa eit medmenneske i naud. Kanskje du kan senda ein liten tanke til dei medan du et den siste biten av kvikk-lunsjen?

Gudrun Bøthun er masterstudent i historie ved Universitetet i Oslo. Hennes kronikk var på trykk påsken 2015 i lokalavisa Hallingdølen. En avis som er kåret til Europas beste lokalavis.

Lenke: <https://www.rodekors.no/vart-arbeid/>

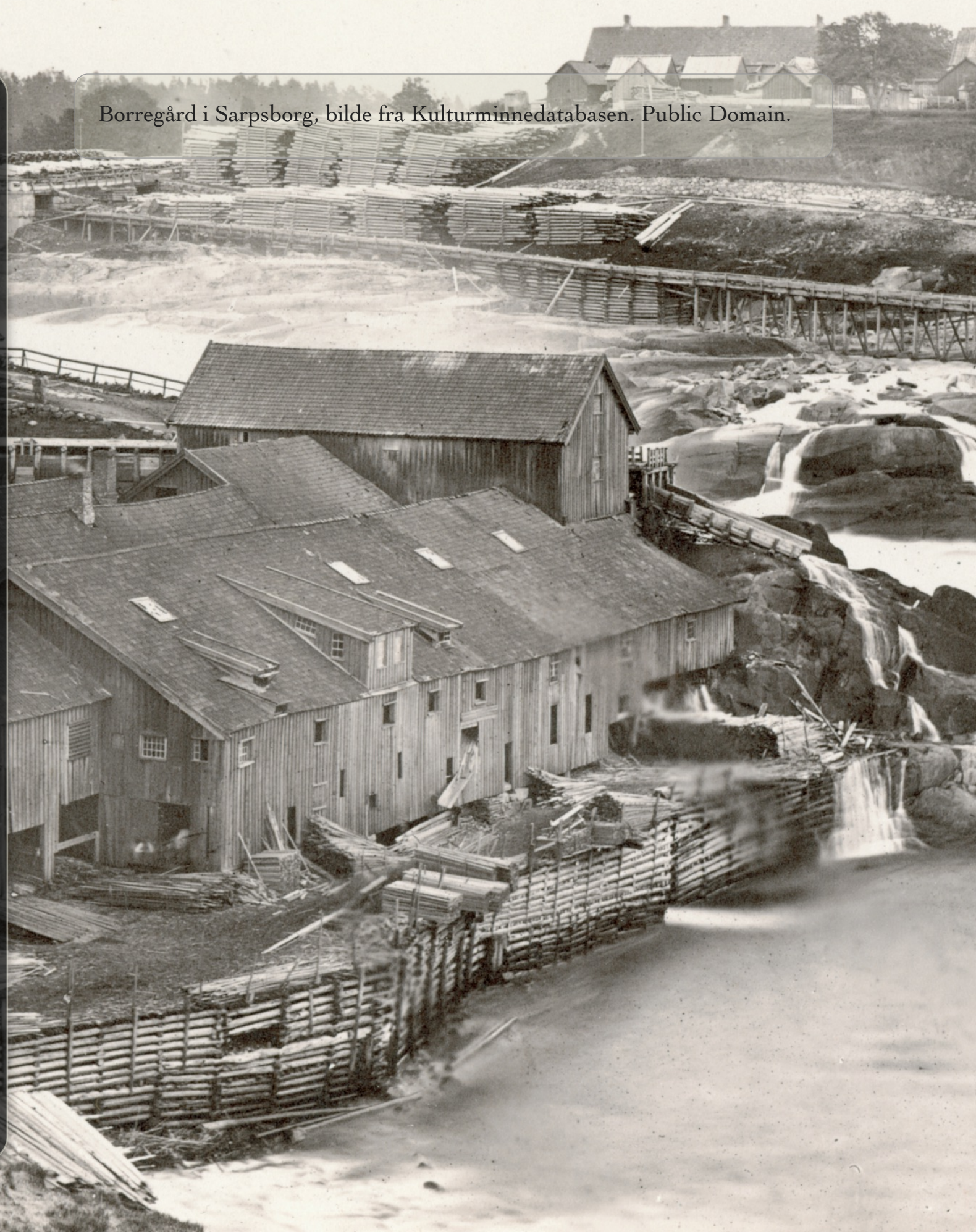

INDUSTRIALISERINGENS MANGE ANSIKTER

«Bolignøden, et kjent fenomen i industribyene, ble raskt konstatert. Tydeligst var dette i hovedstaden, men boliggetterspørselen var stor også i Sarpsborg.»

skriver masterstudent i historie
Jørgen Abrahamsen, oppvokst i
Sarpsborg.

Borregård i Sarpsborg, bilde fra Kulturminnedatabasen. Public Domain.

JØRGEN ABRAHAMSEN

Industrialiseringens mange ansikter

I annen halvdel av 1800-tallet ble Norge stadig mer industrialisert. De nye industrisentrene opplevde vekst på mange områder. Sarpsborg har blitt omtalt som en av landets viktigste industribyer. Men med den industrielle veksten, kom også utfordringene.

Vi er i disse dager opptatt av å telle ned til vår kjære bys jubileum. 1000 år med historie er tilbakelagt. Disse årene har vært preget av både vekst og tilbakegang. Kanskje kan året 1889 oppfattes som det virkelige vendepunktet. Etter en periode preget av stagnasjon, skulle byens økonomiske vekst for alvor sparkes i gang. I løpet av kort tid ble Sarpsborg en av landets ledende industribyer. Folketallet økte sterkt, og langs Glomma ble storstilt industri av flere slag reist. Men å tro at byen kun var preget av vekst og velstand, vil være

Arbeiderboliger på Tverrleiken i Oslo [Oslo museum](#) Creative Commons

naivt. Industrialiseringen brakte med seg sine mange ansikter. Spesielt kjent er de sosiale og sanitære utfordringene, som ofte rammet arbeiderklassen.

Tradisjonelt næringsliv

Selv om det virkelige gjennombruddet ikke kom før i 1889, hadde Sarpsborg en lang tradisjon som trelastby. Trelastvirksomheten var lenge byens viktigste livsnæring. Vi kjenner alle til Tømmerfløteren i Glengshølen. Aller viktigst var sagbrukene, som lå på rekke langs Glomma. Her ble tømmerstokkene ført i renner før de ble behandlet på ulike

måter. Næringene i distriktet gikk lenge bra, men dette skulle endre seg. I 1860-årene ble konkurransen tøffere. Byen tapte stadig terreng til Fredrikstad. Her hadde damphøvleriene for alvor kommet i gang. Sarpsborg evnet rett og slett ikke å holde følge med nabobyen. Årene som fulgte var preget av økonomisk stagnasjon. Trelastvirksomhet og annen industri fortsatte å eksistere, men noen storhetstid kan det ikke sies å ha vært. Innbyggertallet, som hadde steget siden gjenopprettelsen av byen i 1839, sank for første gang i denne perioden. Fredrikstad og Fredrikshald rykket fra byen ved fossen.

En ny start

Fossen, eller Sarpen som den egentlig heter, hadde alltid vært viktig for næringslivet i Sarpsborg. Den skulle også bli kjernen i den kommende industrien. Sarpens muligheter var blitt omtalt ved flere anledninger. Så langt hadde ingen klart å utnytte dens fulle potensial, og det så lenge ut til at det ikke ville skje heller. Hjelpen, eller kanskje redningen, skulle komme fra utlandet. Det var overtagelsen av Borregård og etableringen av The Kellner Partington Paper-Pulp Co. Ltd i 1889, som for alvor sparket liv i byens økonomiske utvikling. En ny tid var i anmarsj. Storslått industri ble reist på begge

sider av fossen. Anleggene på Borregård og Hafslund ble rask byens stolthet. Med tiden ble de også landets største av sine slag.

...fulgt av nye utfordringer

Overalt der industrien vokste frem, oppstod nye utfordringer. Sarpsborg var intet unntak. Én av de mange utfordringene for de nye industribyene, var den sterke tilflyttingen. Folk søkte ditt hvor arbeid fantes. I 1890, etter en periode med befolkningsnedgang, hadde Sarpsborg 2904 innbyggere. Ved århundreskiftet, kun ti år senere, hadde tallet steget til 6922. Bolignøden, et kjent fenomen i industribyene, ble raskt konstatert. Tydeligst var dette i hovedstaden, men boliggetterspørselen var stor også i Sarpsborg. I perioden mellom 1890-1910 var byen preget av sterk bolignød i to omganger. Den første fant sted i 1890-årene, under Borregårds første utviklingsperiode. Den andre mellom 1906-1910 da Borregård igjen ble bygget ut.

For boligsøkere kunne løsningen være å leie (losjere) hos allerede etablerte familier. Om det ikke var trangt om plassen tidligere, ble det i alle fall dette nå. For andre var situasjonen en annen. Historiker Edvard Bull fortalte om arbeidere som

midlertidig måtte søke ly i vedskjul, portrom eller i arresten. Andre familier kunne være så heldige at de fikk leie bolig tilhørende bedriften hvor de selv arbeidet. Her var leieprisene også nokså gunstige. Foster Terrace (Tarris) og St. Olavs Voll er eksempler på slike boliger. Det at bedriftene opprettet boliger for sine arbeidere, ble imidlertid mer uvanlig mot slutten av 1800-tallet. Borregård, sett bort i fra enkelte tilfeller, bygget få arbeiderboliger etter 1889.

Boligmangelen var én utfordring. En annen var selve boligforholdene. Mot slutten av 1800-tallet ble arbeidernes boligsituasjon stadig mer dokumentert. I undersøkelsene kom det fram at boligene, som i utgangspunktet var små, ofte var overbefolket. Arbeiderfamiliene måtte som regel klare seg med ett-to rom. At 10-12 individer bodde i en bolig, var ikke uvanlig.

Lenge delte også familiene kjøkken seg imellom. Situasjonen bedret seg imidlertid med tiden. Eget kjøkken ble mer vanlig, særlig på Hafslund. Situasjonen var noe dårligere på Borregård.

Boligenes innvendige klima kunne også være mindre tilfredsstillende. Fukt og kulde var gjengangere hos mange

familier. Dette var uheldige faktorer som økte sjansen for bakteriell spredning og sykdom. Det var heller ikke uvanlig at arbeiderfamiliene holdt husdyr. Mest vanlig var gris, men kveg, høns og får fantes også. Husdyr i seg selv bød ofte på sanitære utfordringer.

Storslått industri, vekst og utvikling preget Sarpsborg de siste tiårene av 1800-tallet og utover. På lang sikt har den bidratt til å løfte byen frem på de fleste områder. Men på veien har det vært mange utfordringer.

Jørgen Abrahamsen er lektorstudent i historie ved Universitetet i Oslo. Hans kronikk om industrialiseringen av hans hjemby Sarpsborg var på trykk i Sarpsborg Arbeiderblad 25. mars 2015.

SABOTASJE- AKSJONEN MOT MUSTAD

«Kort tid før eksplosjonen varslet sabotørene Kjelsås skole som lå rett ved verkstedet slik at barna og lærerne kom seg ned i kjelleren og var trygge. En av elevene på skolen denne dagen forteller at alle ble varslet på skolen, unntatt overlæreren som var nazist»

Kjelsås Bruk/ O. Mustad & Søn, støperi og mekaniske verksted, ved Akerselva. Tømmer samlet opp i forkant. Omkring 1950. Bildet er hentet fra [Norsk Teknisk Museum](#) under CC 3.0 lisens.

NILS ARNE WALBERG RØED

Sabotasjeaksjonen mot Mustad

I vinter sendte NRK en TV-serien "Kampen om tungtvannet". Dette er den mest kjente sabotasjeaksjonen på norsk jord under andre verdenskrig, men den er kun en av mange. På høsten i 1944 ble deler av Mustads fabrikkområde på Kjelsås sprengt i en sabotasjeaksjon.

Mustad

- Spesialiserte seg på små metallprodukter
- Mest kjent for sin produksjon av fiskekrok og hestekosøm
- Sendte agenter rundt i hele verden fra starten av 1900-tallet for å selge produktene sine
- Norges første multinasjonale selskap

Status den 9. april 1940

Mustad var et stort internasjonalt selskap da Tyskland iverksatte sin invasjon av Norge for nøyaktig 75 år siden i dag. Mustad eide fabrikker i store deler av Europa og varene de

produserte ble eksportert til hele verden. På denne dramatiske aprildagen ble Mustads muligheter for eksport begrenset til hovedsakelig Sverige, Danmark og Tyskland. Alle de norske og sentral-europeiske fabrikkene lå nå i områder som Tyskland og deres allierte hadde kontroll over. Mustad hadde noen fabrikker i det nøytrale Sverige og en i Portishead i England som lå utenfor aksemaktenes kontroll. Uavhengig av hvor fabrikkene lå ble de alle påvirket av krigen i større eller mindre grad.

Mustads fabrikk i Portishead produserte skruer til den britiske flyindustrien under krigen. Britene kjempet som kjent en intens luftkrig i starten av andre verdenskrig for å forhindre en tysk invasjon. Den nyvalgte engelske statsministeren Winston Churchill sa 13. mai 1940 det kjente sitatet "I have nothing to offer but blood, toil, tears and sweat." i en tale til underhuset. Arbeiderne på Mustads fabrikk i England bidro definitivt med slit (toil) og svette (sweat) gjennom sitt arbeid på fabrikkene som nå hadde tre skift i døgnet.

Kjelsås Bruk ble kjøpt av Mustad allerede i 1884. Her ble det produsert blant annet hestekosøm og spiker. Området ble særlig nyttig etter at Gjøvikbanen sto ferdig i år 1900. Det

ble i den forbindelse bygget et eget sidespor ned til fabrikk. Sidesporet ble utbedret allerede i 1919 med en stor elektrisk kran som skulle gjøre det enklere å løfte tunge gjenstander. Det var nettopp denne kranen som tyskerne så nytteverdien av under okkupasjonsperioden. I 1943 tok de kontroll over deler av fabrikkområdet til Mustad på Kjelsås. Tyskerne ville opprette et reparasjonsverksted for flymotorer. Motorene kunne lett fraktes til og fra fabrikk med jernbanen og kranen kunne løfte de store motorene av og på jernbanevognene. Motorene kom fra Kjeller flyplass i Lillestrøm som tyskerne kontrollerte under krigen.

I oktober året etter, 1944, ble det gjennomført en sabotasjeaksjon mot nettopp dette verkstedet. Kort tid før eksplosjonen varslet sabotørene Kjelsås skole som lå rett ved verkstedet slik at barna og

lærerne kom seg ned i kjelleren og var trygge. En av elevene på skolen denne dagen forteller at alle ble varslet på skolen, unntatt overlæreren som var nazist. Det var en stor

eksplosjon som ble etterfulgt av en brann. Både krana og verkstedet ble ødelagt i den vellykkede aksjonen. Tyskernes reparasjoner av flymotorer på Kjelsås ble dermed effektivt hindret.

Krigen førte til at det ble økt behov for varer som ikke hadde vært like etterspurt før krigen. Mustad og andre norske selskaper la om produksjonen for å dekke behovet for disse varene, som ikke lengre kunne importeres. Mangelen på kull førte til at ved ble en viktig kilde for

oppvarming. Mustad bidro til å møte dette behovet gjennom sin økte produksjon av økser. Veden som ble hugget måtte

Hans Mustad, 1837-1918. Mannen som gjorde Mustad til en verdensomspennende bedrift. Foto hentet fra Digitaltmuseum, linsens CC 3.0

• • •

videre fyres opp i en vedovn, noe som Mustad også produserte.

Hjemmemarkedet var relativt stabilt under andre verdenskrig men det ble en markant nedgang i produksjonen av varer som var ment å eksporteres.

Fiskekrokproduksjonen ble senket til en tredjedel av produksjonen før krigsutbruddet.

Mustads fabrikker i Oslo produserte hovedsakelig varer til det norske markedet mens fabrikkene på Gjøvik eksporterte flere av sine varer, blant annet fiskekrok. Mange arbeidere jobbet kun to til tre ganger i uken på Brusveen. Redusert arbeidstid var likevel ikke nok. Man måtte også kutte i antall ansatte. Antallet ble redusert med ca. 150 til omtrent 400 ansatte. De som hovedsakelig ble rammet av oppsigelse var de eldre og kvinnene. Oppsigelsene kunne vært enda større men Mustad valgte å holde produksjonen på et kunstig høyt nivå under krigen for å kunne være godt forberedt på den store etterspørselen som de forventet ville komme så snart krigen var over. Mustad holdt ikke kun produksjonen på et kunstig høyt nivå, de valgte også å sette i gang med å planlegge en utvidelse av fiskekrokproduksjonen.

Krigens slutt

Ved krigens slutt var Mustads lager av varer svært etterspurt i innland og utland. Mustads fiskekroker ble raskt sendt ut til alle kriker og kroker i verden igjen. Fabrikker i Norge og i Sentral-Europa ble merket av krigen. Flere fabrikker var bombet og helt eller delvis ødelagt.

Likevel var ikke dette det største problemet for Mustad i etterkrigsårene. Verdenskrigen hadde endret både det politiske landskapet og nye landegrenser var trukket opp. Mustads fabrikker i Romania, Tsjekkoslovakia, Polen, Ungarn, Jugoslavia og Øst-Tyskland ble liggende på "feil" side av jernteppet. I 1948 ble disse fabrikkene nasjonalisert, overtatt av staten. Mustad mistet da omtrent halvparten av sine fabrikker uten noen form for kompensasjon.

Nils Arne Walberg Røed er lektorstudent i historie ved Universitetet i Oslo. Hans kronikk var på trykk i Oppland Arbeiderblad 9. april 2015. En dag mange aviser passer på å ha krigsstoff på trykk.

«MED VAABEN I HAND»

«Mange er klar over at Einar Gerhardsen og flere andre sentrale etterkrigspolitikere hadde en fortid som kommunist, men det kan være vanskeligere å sette seg inn i hva det ville si å være kommunist i Norge på 1920-tallet»

skriver Kristian Holm.

Bilde av arbeidere i kamp mot politi i Minneapolis 1934. Ukjent fotograf, Public Domain.

KRISTIAN HOLM

Med vaaben i hand» – Gerhardsens siste revolusjonsforsøk

På midten av 1920-tallet var det ikke bare kommunistpartiet som kjempet for en sosialistisk revolusjon i Norge. Fra 1923 til 1927 var også Arbeiderpartiets ungdomsforbund, Venstre kommunistisk Ungdomsfylking, blant landets mest glødende revolusjonære. Med blant andre Einar Gerhardsen i spissen skulle det gjennom bevæpning av arbeiderklassen forberedes til klassekamp og borgerkrig.

I 1923 meldte Det norske arbeiderparti (DNA) seg ut av den internasjonale kommunistorganisasjonen Komintern, og brøt kontakten med Lenins Moskva. De Moskvatro medlemmene hoppet av og etablerte Norges kommunistiske parti, og de fikk med seg DNAs ungdomsfylking. Like etter ble så

Venstre kommunistisk Ungdomsfylking (VKU) opprettet, og dette var arbeiderpartiets nye og glødende revolusjonære ungdomsforbund. Einar Gerhardsen, som spilte en viktig rolle i det nye ungdomsforbundet, har hevdet at målet med navnevalget var å signalisere at de var minst like radikale og revolusjonære som kommunistpartiet. Kampen mot datidens parlamentariske system var i gang.

Klassekamp og fengselsstraffer

En av Venstre kommunistisk Ungdomsfylkings første kampsaker ble den pågående militærstreiken, som gikk ut på at unge menn skulle nekte militærtjeneste. På denne måten skulle de vise sin lojalitet og solidaritet med arbeiderklassen, samtidig som man viste avsky mot de borgerlige styresmaktene. Ved å nekte militærtjeneste skulle man signalisere at man ikke understøttet «den kapitalistiske hær», som i følge VKU var det fremste våpenet de borgerlige hadde til rådighet i sin undertrykking av arbeiderklassen. Det at styresmaktene satte inn militæret som streikebrytere var i følge VKU det sikreste tegn på undertrykkingen. Det skulle vise seg at svært få turte å nekte militærtjeneste, så den politiske effekten var minimal. Likevel ga militærstreiken VKU sårt tiltrengt oppmerksomhet da flere

av aksjonens sentrale pådrivere, deriblant Gerhardsen, ble satt på tiltalebenken og dømt til fengsel for oppfordringen om å boikotte militæret.

Bombeattentatet

Mens ungdomsfylkingens ledere satt fengslet, tok demonstrasjonene til like utenfor cellevinduene til de innsatte. Under en av disse demonstrasjonene ble det funnet en bombe som var plantet i Justisbygningen i Oslo. De borgerlige avisene var snare med å stille VKU, som arrangerte demonstrasjonen, til ansvar for sprengladningen. I tidsskriftet til VKU, Den Røde Ungdom, kom så følgende svar:

«Attentatet» kan ikke være utført av en kommunist. En kommunist ville nemlig ikke valgt å sprengne Justisbygningen i luften på et tidspunkt da et demonstrasjonstog av arbeidere skulle passere den. Dernæst vilde ikke en kommunist ha lagt dynamitten i W.C så langt fra statsadvokatens kontorer. Kommunistene ønsker ikke å komme vaskekoner og tilfeldige besøkende til livs. Videre vilde en kommunist

benyttet et forsvarlig kvantum sprengstoff, og endelig har en ekte kommunistisk lunte den egenskap at den ikke slukner.

Ingen revolusjon uten våpen

Etter hvert som militærstreikens manglende resultater ble tydeligere og medieomtalen og oppmerksomheten gradvis forsvant, lanserte VKU etter hvert andre aksjoner. Det ble for eksempel oppfordret til å danne såkalte «Røde Garder», egne skytterlag for arbeiderungdommen. Det kommunistiske skytterlaget var en av de fremste antimilitære gruppene i Oslo. Dette var grupper som skulle fungere som en motpol til det faktiske militæret. Det var disse antimilitære gruppene som Arbeiderbladet høsten 1925 kunne skildre; «uniformerte soldater for første

gang i vårt lands historie marsjerte gjennom hovedstadens gater med røde flagg i spissen og syngende revolusjonære arbeidersanger». Dette var det nærmeste man kom bevæpning av arbeiderklassen i denne perioden. Under andre omstendigheter kunne dette ha vært det fundamentet som skulle til for å bevæpne arbeiderklassen og starte

*«Gerhardsen ble satt på
tiltalebenken og dømt
til fengsel for
oppfordringen om å
boikotte militæret»*

revolusjonen, men slik gikk det altså ikke. Det er likevel et tankekors at det lenger sør i Europa nettopp var på lignende vis at andre politiske visjonærer, både med og uten bart, startet sine samfunnsomveltende politiske bevegelser.

Mange er klar over at Einar Gerhardsen og flere andre sentrale etterkrigspolitikere hadde en fortid som kommunist, men det kan være vanskeligere å sette seg inn i hva det ville si å være kommunist i Norge på 1920-tallet. Om man, isolert sett, kun ser på de revolusjonære parolene som ble frontet i perioden kan det virke ekstremt radikalt. For eksempel kunne VKU sitt tidsskrift «Den Røde Ungdom» i mai 1925 melde at arbeidernes skytterlag i Oslo nå bestod av flere gode skyttere som visstnok skulle være vel så dyktige som de borgerlige skytterne.

Samme avis kunne også melde at et forsøk på fascistisk revolusjon i Norge ikke var langt unna.

«Det forberedes fascisterevolusjon» hevdet tidsskriftet, og pekte spesielt på hvordan hæren sorterte sine soldater inn i ideologisk rene og lojale kompanier, samtidig som skytterlag landet rundt ble forsøkt rensket for kommunister. Dette kan naturligvis ses i sammenheng med situasjonen i Italia, hvor hæren og fascistiske «bander» hadde vært og fortsatt var

Mussolinis fremste verktøy for å slå ned sosialistene.

Mot sosialdemokrati

Det ble ingen sosialistisk revolusjon i Norge på 1920-tallet. Men frøene for det som skulle bli en stor sosialistisk innflytelse på det norske politiske landskapet ble sådd. De glødende revolusjonæres radikale paroler ble slukt av, og delvis tvunget inn i, den sosialdemokratiske konsensus som begynte med sammenslåingen av arbeiderpartiet og sosialdemokratene våren 1927. Selv om Venstre kommunistisk Ungdomsfylking feilet med så å si alle sine politiske prosjekter er det interessant og viktig å studere nettopp disse. Det er rart med det, men gjennom å se på hvordan datidens aktører ønsket å totalrenovere det samfunnet de levde i kan vi lære mye om, ja, det samfunnet de faktisk levde i.

Kristian Holm er lektorstudent i historie ved Universitetet i Oslo.

DERFOR SKAL VI BRY OSS OM URFOLKENE I INDONESIA

«Investerer vi i urfolks rettigheter
investerer vi også i regnskogen.
Investerer vi i regnskogen,
investerer vi i urfolk»

skriver Solveig Stige.

15. april 2015: Statsministeren var på feltbesøk i regnskogen i Jambi-provinsen på Sumatra onsdag 15. april. Her møtte Solberg blant andre urfolksgruppen Orang Rimba, en sårbar gruppe som lever i og av skogen, og fikk selv oppleve hvordan avskoging påvirker deres situasjon. Foto: Statsministerens kontor. Lisens Creative Commons.

SOLVEIG STIGE

Derfor skal vi bry oss om urfolkene i Indonesia

Urfolks kamp for rettigheter har vært hard. Målstreken er langt fra nådd. Norges arbeid med å beskytte deres rettigheter må bestå av mer enn å ratifisere en konvensjon.

Erna Solberg var nylig på besøk hos urfolksgruppen orang rimba i Indonesia. Her fikk hun se og føle på de konsekvensene avskoging har hatt for folket som gjennom generasjoner har levd i regnskogen på Sumatra. En regnskog det nesten ikke er noe igjen av. Avskoging har de siste årene blitt viet stor oppmerksomhet, og vi er i dag klar over de alvorlige konsekvensene dette har. Like viktig er konsekvensene avskoging har for menneskene som anser regnskogen som sitt hjem. De som har sitt livsgrunnlag i regnskogen. Et livsgrunnlag som ikke er der lenger.

De siste tiårene har urfolksrettigheter fått mer spalteplass, særlig i forbindelse med bevaring av regnskogen. Det finnes om lag 370 millioner urfolk i 90 forskjellige land. 260 millioner lever i regnskogsområder. Rapporter fra miljøorganisasjoner som World Resource Institute og Rights and Resources Initiative har vist at i områder hvor urfolks rettigheter er prioritert og juridisk sikret, er avskogingen dramatisk lavere enn i andre områder. Investerer vi i urfolks rettigheter investerer vi også i regnskogen. Investerer vi i regnskogen, investerer vi i urfolk.

Oppmerksomheten rundt urfolk og tanken om at dette var grupper med behov for særegne rettigheter ble aktualisert først på 1970-tallet. Før dette hadde urfolk i liten grad vært et tema i spørsmål angående menneskerettigheter. Dette til tross for at Menneskerettighetserklæringen ble signert allerede i 1948. Til tross for at urfolk hadde opplevd diskriminering og undertrykkelse fra sentrale myndigheter. Og til tross for at flere land førte en assimileringstrategi. Tanken var at minoriteten måtte tilpasse seg og bli mest mulig lik majoriteten. I enkelte tilfeller var urbefolkningen majoriteten, men måtte likevel tilpasse seg makthaverne. Assimileringspolitikken ble også ført i Norge, der samisk språk, kultur og religion skulle utryddes til fordel for det

norske. Kunne denne politikken, ført fra landets egen regjering, gå FN hus forbi?

Konvensjonene som ble vedtatt på 1950- og 1960-tallet tilskrev minoriteter begrensede rettigheter ved å anerkjenne deres rett til å eie og bruke sine egne tradisjonelle områder. Men målet var integrering og assimilering. Urfolks rett til å leve i tråd med egen tradisjon og kultur ble dermed ikke verdsatt. De ble ikke ansett som verdige samfunnsborgere på lik linje med resten av befolkningen, og ble behandlet deretter. I 1965 ble FNs konvensjon mot rasediskriminering vedtatt, og utover på 1960-tallet satte FN i gang utredningsarbeider om diskriminering av minoritetsgrupper. Det faktum at minoriteter ikke ble behandlet i tråd med menneskerettighetene ble i større grad anerkjent. Igjen ble konklusjonen at assimilering var den riktige strategien for å unngå diskriminering.

«Assimileringspolitikken ble også ført i Norge, der samisk språk, kultur og religion skulle utryddes til fordel for det norske.»

Samtidig sendte sosialantropologer alarmerende rapporter fra Sør-Amerika hjem til de vestlige landene. Selv om urfolk formelt hadde rett til sine landområder, så det ikke ut til at det i praksis hadde fått noen konsekvenser. De ble fortsatt

presset ut av sine landområder. Vold var hverdagskost. Ulovlig skoghogst skapte store problemer deres livsgrunnlag. Det var i denne settingen flere internasjonale urfolksorganisasjoner etablerte seg og sørget for at det ble samlet inn dokumentasjon om overgrepene urfolk ble utsatt for. Disse ble en viktig brikke da puslespillet senere skulle legges i

FN. For med all denne oppmerksomheten må også FN ha vært klar over de overtrapene som ble begått. Men informasjonen som ble hentet inn om situasjonen, kom direkte fra regjeringene og dette bød, naturlig nok, på problemer. Samtidig var spørsmålet om FNs rett til innblanding et hett tema. Presset fra de internasjonale organisasjonene, som fikk økende støtte fra blant annet den norske regjeringen, samt enkelte FN-diplomater, ble imidlertid så stort at dette skulle komme til å endre seg.

Gjennombruddet kom i 1978. Under rasismekonferansen i Genève ble urfolk for første gang tatt opp som en egen politisk sak i FN. Norge var av de som presset dette gjennom. Statssekretær Thorvald Stoltenberg, som lenge hadde hatt en god dialog med samebevegelsen, tok til orde for at urfolk måtte behandles særskilt. Slutterklæringen fra konferansen sørget for at urfolks levekår og rettigheter ble en egen fanesak i FNs menneskerettighetsarbeid. Likevel skulle det gå flere år før den første, og hittil eneste, forpliktende konvensjon som direkte omhandler urfolks rettigheter ble signert. Norge var den første til å forplikte seg til denne i 1990. Det gikk over 40 år fra erklæringen om de universelle menneskerettighetene ble signert til urfolk oppnådde særegen beskyttelse gjennom en egen konvensjon. Erklæringen hadde skapt håp for alle de som opplevde diskriminering, men det ble raskt klart at det fortsatt var en lang vei å gå. Så lenge tanken var at diskriminering best kunne unngås gjennom integrasjon og assimilasjon, ville dette gå på bekostning av urfolkenes levekår.

Urfolk opplevde fortsatt å bli kastet ut av sine landområder på brutalt vis. Den dag i dag blir disse områdene sakte, men sikkert gitt tilbake til sine rettmessige eiere. Likevel er det et stort problem at urfolks rettigheter fortsatt ikke anerkjennes

i mange land. Erna Solberg fikk selv se dette i Indonesia. Det foregår imidlertid ingen krigføring som gjør at vi åpner øynene for alvor i dette. Urfolk kjemper fortsatt en kamp for rettigheter som er tilskrevet dem for lengst. At Norge har ratifisert en konvensjon er ikke nok. Heller ikke at Solberg avlegger et besøk som er glemt noen dager senere. Det må legges større press på at også urfolk blir de verdige samfunnsborgerne de har all rett til å være.

Solveig Stige er lektorstudent i historie ved Universitetet i Oslo.

TIPS FOR TIDSREISENDE

« Det beste rådet ville kanskje være å ikke reise tilbake i tiden. For å lykkes som kvinne i middelalderen måtte du være lydig, fruktbar, ha en velstående slekt og gode evner til å egge eller trakassere»

skriver Skaiste Puzinaite, feminist og middelalderstudent.

Illustrasjon av Erik Werenskiold, «Da sagde Sigrid, «Dette kunde vel bli din bane». Lisens Public Domain.

SKAISTE PUZINAITE

Tips for tidsreisende

La oss foreta et lite tankeeksperiment: Tenk deg at noen av dagens kvinner ville reist tilbake i tid til tidlig skandinavisk middelalder, la oss si rundt 1050. Hvor langt kunne de ha kommet med selvrealisering og påvirkning?

Kvinnens deltagelse i den offentlige sfæren har endret seg svært mye i løpet av nesten tusen år. De rettighetene vi har i dag må stadig kjempes for.

Mye ville ha vært avhengig av hvilket miljø de tidsreisende kvinnene havnet i. Kvinnene som hadde det best var de som var av kongelig slekt, adel eller storbønder. Sistnevnte måtte passe på gården og kunne bestemme over sine tjenere. De ville ofte ha vært ganske ensomme og opptatt på gården om somrene, for som regel ville ektemennene deres ha reist mye. Men denne prisen måtte de betale for å være en del av eliten

Illustrasjon av Erik Werenskiöld, «Dronning Ragnhilds drøm». Lisens Public Domain

i samfunnet. Det er bedre å bli frille til en adelsmann enn kone til en fattig bonde.

Du skulle ikke være en byrde for familien din og skulle ikke tenke for mye på dine egne følelser. En grei tips for å lykkes er altså: gift deg rik, eller bli en rik manns elskerinne.

For kvinner med politiske ambisjoner ville det vært vanskelig å påvirke makta i det offentlige rommet. Kvinnens maktutfoldelse foregikk først og fremst i hjemmet og i mindre grad ved kongens hoff. Gjesting eller fest kunne vært arenaer for å påvirke mektige menn. Men det var nok kvinnene som tilhørte huset som kom i nærmest kontakt med disse

mennene, så for våre tidsreisende ville det vært et godt tips å prøve seg her.

De burde likevel være forsiktige med å ytre seg. Jeg tror ikke noen av dagens kvinner ville hatt lyst til å oppleve det som Karls kone ble utsatt for. Hun og hennes mann var bosatt i Danmark og de tok imot den danske kongen Svein Ulvsson etter Nisså-slaget i 1062, forteller Snorre. Dessverre kommenterte hun, foran den danske kongen som presenterte seg som Vandråd, at han var «en stakkarslig konge». Kongen ble så arg at en av Karls betingelser for å bli en stormann var at han ikke fikk ta med sin kone til den nye gården. Få av oss ville ha akseptert slik trakassering, men for Karls kone var det ikke støtte å få fra verken ektemann, venner eller lovene.

Hva slags kvinne måtte du være for å kunne utøve politisk makt i tidlig middelalder? Den kanskje mest omdiskuterte kvinnerollen i sagalitteraturen er kvinnen som egger ektemann eller mannlige familiemedlemmer til å handle. Et godt eksempel er Bergljot, kona til lendmannen Einar Tambarskjelve, som ønsket å hevne sin drepte mann og sønn.

«*bli en rik manns elskerinne*»

Som enke var kvinnen på høyden av sin makt. Bergljot er et eksempel på ei enke som fikk gjennomslag for sin sak ved å bruke sin avdøde manns venner. Presset hun utøvde var så sterkt at kongen måtte forlike seg med resten av Einar Tambarskjelves krets. I kildene er egging hovedsakelig suksessfullt: Kvinnene får sin vilje. Ulempen var at de hadde få muligheter til å kontrollere prosessen og til å påvirke utfallet. Tipset for våre tidsreisende kvinner ville her være: finn deg en krets med sterke menn som tar dine råd på alvor.

Ville det vært trygt for kvinnene å forhandle med menn? Enkelt forklart: Jo mektigere nettverk en kvinne var en del av, desto tryggere var hun selv. Et eksempel er Ragnhild, datteren til avdøde kong Magnus Olavsson, som nektet å gifte seg med Håkon Ivarsson på Opplandene. Kong Harald Hardråde sa at Ragnhild selv måtte få avgjøre i denne saken, selv om giftermålet ville vært en måte å forlike kongen med kretsen til tidligere nevnte Einar Tambarskjelve.

Ragnhild satte ett krav: Hun ville få gifte seg med en adelig mann. Det ble akseptert av kongen, som lovet å gjøre Håkon til jarl. Denne støtten viser at kongen beskyttet kongelige

---

kvinnens status i visse saker. Et viktig råd ville altså vært: Tross for all del ikke den mektige mannen som støtter deg.

Det beste rådet ville kanskje være å ikke reise tilbake i tiden. For å lykkes som kvinne i middelalderen måtte du være lydig, fruktbar, ha en velstående slekt og gode evner til å egge eller trakassere. Århundre med kamp for bedre rettigheter har resultert i at dagens rammer er langt mer fleksible. Det er opp til deg selv hvilke evner du vil ta i bruk for å skape din fremtid.

Skaiste Puzinaite er masterstudent i historie ved Universitetet i Oslo. Hennes kronikk var på trykk i Klassekampen 24. august 2015. Skaiste arbeider aktivt for kvinners rettigheter.

HVITE SLAVER OG AFRIKANSKE HERSKERE

« I et beryktet raid seilte en gruppe skip så langt nord som til Island, og kidnappet rundt 400 mennesker»

masterstudent i historie Hans Tjelle forteller om kapervirksomhet.

Bilde av *Mercedarianere*, en katolsk munkeorden som spesialiserte seg på frikjøp av katolske slaver. Hentet fra *Histoire de Barbarie et de ses Corsaires*, 1637. Public Domain.

HANS TJELLE

Hvite slaver og afrikanske herskere

Det er en tendens i europeisk historieskriving til å fremstille europeere som aktører, og andre folkeslag som passive tilskuere eller ofre. Denne historieforståelsen liker å fortelle historien som en fortelling om europeere og deres handlinger. Handlingene kan være heltemodige eller ondskapsfulle, men det er europeere som er hovedpersonene. Det kan kanskje derfor være sunt for folk å bli utsatt for en annen type historie. En historie hvor europeerne er ofre for andres handlinger.

Dette er historien om da afrikanske sjørøvere var herrer over Middell- og Atlanterhavet, og om europeere som ble tatt til fange og solgt som slaver i utlandet. I nærmere 250 år, fra slutten av 1500-tallet til begynnelsen av 1800-tallet, var muslimske kapere fra Nord-Afrika en av mange farer en

europeisk sjømann måtte regne med å kunne støte på. Kapere var sjørøvere som fikk tillatelse fra en stat til å angripe andre staters fartøyer, og var tidligere et ganske utbredt fenomen. De nordafrikanske kaperne angrep helst handelsskip, og tok i tillegg til lasten og skipet sjømennene om bord til fange. Disse sjømennene ble så solgt i slavemarkeder i barbaresk-statene, Marokko, Algerie, Tunisia og Tripoli (Libya). I tillegg hendte det også ofte at kaperne angrep landsbyer langs kysten og tok med seg hele befolkninger. I et beryktet raid seilte en gruppe skip så langt nord som til Island, og kidnappet rundt 400 mennesker. Av disse kom kun en håndfull tilbake igjen, 10 år senere.

Slavene ble en viktig del av barbaresk-statenes økonomi, og fylte en mengde forskjellige roller. Mange drev tungt arbeid for staten i store bygningprosjekter og gruver, eller de ble satt til å ro galeiene i Middelhavet. De aller heldigste endte opp som hoffslaver hos aristokratiet. Satt europeerne inne med verdifulle kunnskaper eller kjente til nyttige håndverk, ble disse spesielt verdsatt, slik at frikjøping ble så og si umulig. Slaver som utmerket seg kunne også ende opp i viktige posisjoner, spesielt om de konverterte til islam. Renegatene, som konvertittene kalles, hadde ikke lokale tilknytninger eller bånd til andre stormenn, og ble derfor

Fakta:

- Kaperdriften har sitt utspring i konflikten mellom de tyrkiske osmanerne og de Spanske Habsburgerne
- Opp mot 1,25 millioner europeiske slaver ble omsatt mellom 1580 og 1830
- Størstedelen av slavehandelen ble ført fra Alger, men også Tunis og Tripoli var viktige byer
- Fra Norden ble kanskje 3000 mennesker fanget, størstedelen sjøfolk
- Danmark opprettet i 1715 en slavekasse for å prøve å effektivisere løskjøpingen
- Danmark bombaderte Alger i 1770, men mislyktes i å få gjennom noen av sine krav
- Den nordafrikanske Slavehandelen kom til en endelig slutt da Frankrike annekterte Alger i 1830

nyttige tjenestemenn for landets hersker. De kunne lede hærer eller flåteekspedisjoner. Etter hvert tok de nærmest over kapervirksomheten. Mot slutten av 1700-tallet utgjorde renegater opp til to tredjedeler av mannskapet på et typisk kaperfartøy. Kunnskapen disse tidligere sjømennene satt inne med var viktig for at kapervirksomheten skulle bli så omfattende som den ble. I Middelhavet brukte en stort sett

galeier, mens det i Atlanterhavet var nødvendig med seilskuter, og å bygge og seile slike krevde spesialkompetanse. I tillegg hadde renegatene lokalkunnskaper som kunne komme til nytte. Det er lite trolig at slaveskipene hadde nådd Island uten denne kunnskapen.

De fleste slavene kom fra middelhavsområdet, men mange kom fra andre deler av Europa. Vi har allerede nevnt islendere, og det regnes med at omtrent 3000 nordiske mennesker var slaver i Nord-Afrika i løpet av denne tidsperioden. Av disse var mange norske sjøfolk som seilte under dansk flagg. En del skrev senere beretninger om opplevelsene deres under slaveriet. En bergenser ved navn Hans Jochum Schram ble for eksempel hoffslave i Tunis hos en av Beyens, kongens, sønner. Her hadde han ansvar for prinsens skattkammer og for å koke prinsens kaffe. Nordmenn var visstnok beryktede for sin gode kaffe. I løpet av de to årene Schram levde i Tunis var nok hans materielle situasjon mye bedre enn de han kjente til hjemmefra. En annen mann, ved navn Hark Olufs, ble både skattevokter og livvakt for en algerisk stormann, før han ble militærkommandør og til slutt frigitt for tro tjeneste. For å stige så høyt var han nok nødt til å konvertere, og mistanken

om at han egentlig var frafallen ble nok med ham resten av livet da han kom hjem.

Kapervirksomheten var selvsagt problematisk for de europeiske statene, som mistet store verdier. Det fantes forskjellige forsøk på å løse eller minimere problemet. I København ble det i 1715 opprettet en kommisjon som skulle ta seg av organiseringen av frikjøp av sjømenn som ble fanget mens de seilte under dansk flagg. Før dette hadde alt frikjøp vært de tilfangetattes familiers ansvar, og ble ofte organisert som en pengeinnsamling i regi av kirken. I tillegg ble det pålagt sjømennene å betale en avgift om de skulle seile vestover. En slags forsikring, med andre ord. Dette kunne imidlertid ikke hindre at skip ble kapret. En mer effektiv løsning var å inngå avtaler med barbareskstatene. Avtalene gikk ofte ut på at europeerne betalte en avgift mot en forsikring om at skipene deres ikke skulle bli angrepet. De europeiske statene spilte i stor grad annenfiolin i denne diplomatiske utvekslingen. De betalte store tributter i våpen, varer og penger. Oppstod det uenigheter var det lett å gjenoppta kaperfarten.

Bilde fra et slavemarked i Marrokk. Anonym treskjæring fra 1600-tallet. Public Domain.

Danmark-Norge forsøkte i 1769 å sette hardt mot hardt og bombaderte Alger etter et slikt avtalebrudd. Tøktet endte i fiasko, og Danmark måtte ut med nye innrømmelser og

tributter, foruten at alle fangene som ble tatt i løpet av krigen måtte kjøpes fri. Slike avtaler var også av andre grunner vanskelige å opprettholde over lang tid. Barbareskstatenes

---

økonomi var bygget på kapervirksomheten, og kunne ikke leve uten den over lengre tid. Slavehandelen levde godt på at europeerne var splittet, og ofte lå i krig med hverandre. Europeiske stater forsøkte ofte å bruke kapervirksomheten for å lamme sine fienders sjøfart og handel, og så lenge denne situasjonen vedvarte var det lite som tydet på at sjørøverne ville forsvinne. Vendepunktet kom etter napoleonskrigene. Under Wienerkongressen ble slavehandel fordømt, og de europeiske stormaktene ble enige om at kapervirksomheten var et problem som måtte løses. I 1830 invaderte Frankrike Algerie blant annet for å sette en stopper for slavehandelen. Det var tydelig at maktbalansen hadde forskjøvet seg i Europeernes favør, og at Nord-Afrikas tid som havets herskere var forbi.

Hans Tjelle er lektorstudent i historie ved Universitetet i Oslo.

A close-up photograph of Zlatan Ibrahimovic's face. He has a surprised or intense expression, with his eyes wide open and his forehead wrinkled. He has dark hair and a light beard. The background is blurred, showing blue and white patterns, possibly a stadium or press conference setting.

12

SELVSAGT ER ZLATAN SVENSK

«i kjølvannet av Sverige-demokraternas fremgang i Sverige aner de mer radikale nasjonalistene et lys i tunnelen. La oss slukke det lyset.» skriver Henrik Magnusson.

Zlatan Ibrahimovic hører på spørsmål under en pressekonferanse i Doha. Lisens, Creative Commons.

HENRIK MAGNUSSON

Selvsagt er Zlatan svensk

Det var treneren (og gamle storspilleren) Roberto Mancini som kritiserte landslagssjef Antonio Conte for å plukke spillere han mente ikke hadde noe å gjøre på et italiensk landslag. Spillerne det er snakk om Franco Vazquez (født i Argentina) og Eder (født i Brasil) –har begge italiensk statsborgerskap. Ifølge Mancini burde bare de som er født i Italia få lov til å representere landslaget.

Med Mancinins logikk er Tettey-eksemplet ikke spesielt vanskelig: Han er ikke født i Norge og burde derfor ikke få lov til å representere det norske landslaget. Tilfellet Zlatan Ibrahimovic (født i Sverige, bosnisk far, kroatisk mor) har ikke et tilsvarende selvsagt svar. I det minste ikke for noen. I kveld spiller Sverige en avgjørende kamp i kvaliken til EM mot Moldavia, som vanlig med Zlatan i spissen, og så å si

samtidig gjør Sverigedemokraternas partileder Jimmie Åkesson comeback i rampelyset, som gjest i tv- programmet Skavlan. Jimmie Åkesson har et flertall ganger svart unnlattende på spørsmålet om hvorvidt Zlatan virkelig er svensk. Han er ikke helt sikker. Noen som er mer skråsikre, er ledelsen i Svenskarnas Parti (SvP). SvP er et politisk parti som kjemper for å styrke Sverige og svenskene. Noe forenklet kan man si at de utgjør en mer hardkokt, mer radikal, variant av Sverigedemokraterna. SvP ble dannet i 1994, med et noe mindre tilslørt navn: Nationalsocialistisk Front. Ekstremhøyre SvP mål er enkelt: Sverige for svensker. Allerede i første punkt i programmet hamres det fast at bare de som tilhører den vestlige kulturkretsen, har den rette genetikken, og kun etniske svensker skal kunne erverve svensk statsborgerskap. De aksepterer neppe Zlatan som svensk. SvP ønsker ikke bare å stenge grensene for all innvandring. Forhåpningen er at alle som har innvandret til Sverige i 1975 eller senere skal bli tvunget til å returnere til sine «hjemland», så også deres barn og barnebarn. Det vil også gjelde Zlatan. Partiet har, som Danskernes Parti i Danmark, røtter i en nasjonalsosialistisk bevegelse. De to partiene inngår i en større europeisk allianse, APF (Alliance for Peace and Freedom). Andre partnere i denne alliansen er for eksempel greske Gyllent Daggrø og tyske NPD

(Nationaldemokratische Partei Deutschlands). Kort sagt:
Det europeiske ekstremhøyre.

Selvsagt skal Tettey spille for Norge

SvP tilsier seg selve retten til å bestemme hvem som er svensk – og hvem som ikke er det. I dag er de ikke mange (rundt 4000 stemmer i valget til riksdagen i 2014), men i kjølvannet av Sverigedemokraternas fremgang i Sverige aner de mer radikale nasjonalistene et lys i tunnelen. La oss slukke det lyset. Heldigvis eier ikke Roberto Mancini retten å definere hvem som er eller ikke er italiensk.

Selvfølgelig skal Alexander Tettey kunne representere det norske landslaget i fotball. Og selvsagt er Zlatan svensk. Rasismen burde ikke ha noen plass innen fotballen. Og fremmedfiendtligheten skal ikke gis noen plass i vårt samfunn.

Henrik Magnusson er masterstudent i historie ved Universitetet i Oslo. Han er opptatt av å bekjempe fremmedfiendtlighet.

2015 – ÅRET FOR ÆRAS ENDELIKT

«Krenking og ære er eit omgrepspar som heng saman, det same er ære og mellomalder. Eg trur vi har noko å lære av forfedrene våre i mellomalderen når det gjeld ære, men eg trur ikkje dei sjølve ville lært oss dette.»

skriver Ingunn Dimmen Stensland.

INGUNN DIMMEN STENSLAND

2015 – året for æras endelikt

Ei medieundersøking gjort i år viser at fleire no enn før meiner det er lov å seie alt, også dersom det støyter og krenkjer andre. Fleire enn i fjor forfektar eit radikalt syn på ytringsfridomen, dette gjeld særleg blant fleire avisredaktørar. Denne endringa vert sett i samanheng med angrepet på satirebladet Charlie Hebdo i januar.

Eg meiner mange av reaksjonane på hendingane i Paris vitnar om ei endring i samfunnet vårt som det er verdt å merke seg. Til dømes vart «Krenk 2015» arrangert med det mål å teste ut kvar grensene for krenking går i humoristisk samanheng (Kor vellykka arrangementet var og om dei fann grensa for krenking, kan diskuterast). Krenking og ære er eit omgrepsspar som heng saman, det same er ære og mellomalder. Eg trur vi har noko å lære av forfedrene våre i

mellomalderen når det gjeld ære, men eg trur ikkje dei sjølve ville lært oss dette.

Ære i mellomalderen

Ære spela ei viktig rolle i det norske mellomaldersamfunnet. Omgrepet ære i kjeldene frå mellomalderen kan også oversetjast med respekt, omdømme, akting og prestisje. Æra vi snakkar om i mellomalderen var personleg ære og medlemane i samfunnet hadde rett på ære. Ære og sosial status hang nøye saman og det var viktig å verne om si eiga ære. Kampen om ære var motivasjon for fiendskap og vald og fekk sitt uttrykk både i valdelege feidar og ærefulle forlik. Årsaka til feidar var behovet for å verne om eiga ære, få meir ære eller gjenopprette tap av ære. Ære var ein så sentral del av kvardagen at ein innretta seg etter den og handla ut frå dei krav æra stilte. I situasjonar der ein person sine vitale interesser vart krenka fekk æra karakter av ein absolutt verdi som ein ikkje kunne vike vekk ifrå.

Opposisjon til ære som verdi i dag

Våre forfedre i mellomalderen levde altså i eit samfunn der æra spela ei sentral rolle og påverka måten ein levde på, korleis ein tenkte, kva ein gjorde og kva ein sa. I Noreg i dag,

og den vestlege verda generelt, vil vi ikkje ha noko å gjere med ære. Sinne er ikkje langt unna for dei fleste av oss når vi høyrer om æreskulturar og korleis ære kan koma til uttrykk i desse. Vi vil i alle fall ikkje at ære skal styre vårt samfunn. Eg meiner «Krenk 2015» og innhaldet i satirebladet Charlie Hebdo vitnar om korleis den vestlege verda er i opposisjon til ære som ein ukrenkjeleg verdi. Både under «Krenk 2015» og i Charlie Hebdo har målet vore å krenke det store delar av samfunnet ærar, nemleg personleg tru og religion, ein verdi som stikk djupt i menneske og som vert æra på ulike måtar.

Pendelen bør svinge igjen

Pendelen har altså svinga frå mellomalderen til i dag. Medieundersøkinga vitnar om dette og omgrep som krenkingskompetanse vert brukt for å skildre korleis vi i dag føreheld oss til krenking mot oss sjølv og våre medmenneske. Dette er eit tydelig uttrykk for at vi verken respekterer vår eiga eller andre si ære. Men eg meiner pendelen bør svinge igjen. Ære bør igjen vere ein del av vårt samfunn og

*« Ære bør igjen vere
ein del av vårt
samfunn og
utgangspunktet bør
vere respekt»*

utgangspunktet bør vere respekt. Vi må godta og respektere at andre menneske ærar noko og gjev det ukrenkjeleg verdi. Dette må vi gjere sjølv om vi er ueinige med dei. Respekten må gå så djupt at eg gjer alt eg kan for å ikkje krenkje det du ærar. Denne haldninga har ikkje redaksjonen i Charlie Hebdo, dei har ikkje ein slik respekt for sine medmenneske. Satirebladet krenkar på det grøvste det folk ærar. La det være sagt; eg tek klar avstand frå terroristane og deira handlingar, men eg meiner Charlie Hebdo heller ikkje handlar rett ved målretta å krenke medmenneske sine verdier.

«Krenke tilbake»

Denne respekten for det andre ærar medfører ikkje at vi ikkje kan rette kritikk mot valdelege handlingar. Vi skal kunne kritisere, men det må gjerast på riktig måte. «Krenk 2015» var ikkje rette måten å kritisere valdelege handlingar på. Kritikken vart ikkje retta mot sjølve valden, men mot ulike religionar. Tek vi eigentleg eit oppgjer med vald gjennom å «krenke tilbake»?

Ære med ein ny funksjon i dag

Det vi kan lære frå våre forfedre i mellomalderen er å gje ære ein plass i samfunnet, men vi må sile vekk valden og konsentrasjonen rundt eiga ære. Vi skal heller ikkje vere likegyldige slik vi er i dag. Ved å vere opptatt av dei andre si ære, ikkje mi eiga, kan ære igjen få ein funksjon i vårt samfunn. Denne æra vil vere eit korrektiv til Charlie Hebdo som ikkje operere med ære, og samstundes til terroristane som forsvarar si eiga ære gjennom bruk av vald. Respekten for den enkelte sine verdiar, integritet og ære skal stikke så djupt at eg ikkje krenkjer dei. Ære i ny klesdrakt vil seie å unngå å krenke dersom det er mogeleg.

Æras endelikt

Dermed er vi tilbake ved byrjinga av denne kronikken. Er æra død i dag? Eg vonar ikkje det. Eg vonar vi kan gjenopplive æra og opptre ærefullt ved å ære andre. Mine forfedre i mellomalderen snur seg nok i grava når eg hevdar dette, men eg trur vi alle kan tene på eit slikt samfunn.

Ingunn Dimmen Stensland er lektorstudent i historie ved Universitetet i Oslo.